

Citation:

F.B.J. Kuiper, Levensbericht H. Pedersen, in:
Jaarboek, 1955-1956, Amsterdam, pp. 262-269

HERDENKING
VAN
HOLGER PEDERSEN
(7 april 1867—25 oktober 1953)¹⁾

In het eind van 1953 overleed, 86 jaar oud, ons buitenlands lid Holger Pedersen. In hem verloor de Indo-Europese taalwetenschap een man, die meer dan een halve eeuw als een der eminentste vertegenwoordigers van dit vak erkend is.

Op 7 april 1867 was hij te Gelballe, in het Zuiden van Jutland, geboren als zoon van de onderwijzer Kristen Pedersen. Na de schoolopleiding in het naburige Ribe te hebben genoten, studeerde hij van 1885 tot 1890 aan de Universiteit van Kopenhagen, waar hij in het laatstgenoemde jaar het leraarsexamen voor Grieks, Latijn en Deens aflegde. Een ogenblik heeft hij gearzeld, of hij zijn studie in de klassieke filologie zou voortzetten, maar de Gotische colleges van Hermann Møller, die hij in deze jaren gevolgd had, hebben voorgoed de oriëntering van zijn leven bepaald. De keuze viel definitief op de vergelijkende taalkunde. In het eerste artikel, dat het volgende jaar verscheen, gaf de 24-jarige al blijk van een bijzonder scherp inzicht in problemen van Indo-Europese morfologie (het betrof hier in het bijzonder de flexie van Skt. *pánthāḥ*). Van maart 1892 tot de zomer van 1896 volgen dan rusteloze *Wanderjahre*, waarin terstond een kenmerkende trek van zijn gehele levenswerk aan de dag zou treden: zijn neiging om zich

---

¹⁾ Voor dit levensbericht werd, behalve van de uitvoerige gegevens in het „Dansk biografisk Leksikon”, voor enkele details gebruik gemaakt van L. L. Hammerich's herdenking in het Jaarboek van de Maatschappij voor Letterkunde, en van mededelingen de schrijver indertijd verstrekt door wijlen A. W. M. Odé. Enige nadere gegevens dankt de schrijver aan de welwillendheid van Prof. Hammerich te Kopenhagen.

bij voorkeur tot de nog weinig bekende gebieden van de talengroep te richten. Het eerste doel van zijn reis was Leipzig, toen, zoals bekend, een internationaal vermaard centrum van vergelijkende taalstudie. Een artikel op het gebied van de Slavistiek dat hier ontstond zou erop kunnen wijzen, dat deze talen tijdens zijn verblijf daar in het centrum van zijn belangstelling stonden (al had hij al Slavisch, evenals trouwens Sanskrit, in Kopenhagen gestudeerd). Spoedig veranderde dit in elk geval, toen de reis, vaak onder moeilijke omstandigheden, werd voortgezet door Griekenland en Albanië, waar hij deze minst bestudeerde I.E. taal — het Albanees —, praktisch leerde beheersen en de teksten opnam, die hij in 1895 uitgaf. Na een ophoud in Berlijn en Moskou, dat hem de gelegenheid bood zich ook de praktische beheersing van het Russisch eigen te maken, belandde hij tenslotte in het kleine Greifswald, waar hij bij Heinrich Zimmer de studie aanving van die taalgroep, waaraan in later jaren zijn grootste werk gewijd zou zijn: het Keltisch. Aansluitend hieraan bezocht hij Ierland om zich ook met de voornaamste levende Keltische taal praktisch vertrouwd te maken. Hier vond hij het onderwerp voor zijn dissertatie, nl. de „aspiratie” in het Iers, waarop hij in 1897 in Kopenhagen promoveerde.

Pedersen was nu 30 jaar oud. De rusteloze leerjaren, die hier kort geschetst werden, hadden hem met nagenoeg alle toen bekende takken der Indo-Europese taalfamilie vertrouwd gemaakt. Eén restte er nog: het Armeens, dat als taal weliswaar goed bekend was, maar waarvan de evolutie uit de gemeenschappelijke oertaal, ondanks Hübschmann's pionierarbeid, nog verre van duidelijk was. Tijdens een verblijf van een half jaar in het Mechitaristen-klooster in Venetië werkte hij zich met de hulp van de uitnemende kenners, die zich daar bevonden, in het klassieke Armeens in (waarbij hij voorgoed zijn ogen bedierf op het Armeense schrift) en omstreeks deze tijd verschenen ook, in 1902 en 1904, de twee fundamentele studies, waarmee zijn naam als pionier ook op dit gebied blijvend gevestigd werd.

In deze zelfde jaren had zijn blik zich echter reeds buiten de grenzen van het Indo-Europees gericht. In 1893 was het zijn geniale

leermeester Vilhelm Thomsen gelukt de reeds lang bekende zogen. Orchon-inscripties te ontcijferen, die ten Z. van het Baikal-meer waren gevonden en van omstr. 735 na Chr. dateerden. Door deze ontcijfering was de oudst bekende vorm van het Turks voor studie toegankelijk geworden en de stoot gegeven tot de historische Turkse taalkunde. Pedersen blijkt zich in deze jaren ook met dit geheel vreemde gebied te zijn gaan bezighouden. en in 1903, tussen zijn Armeense studies door, verscheen een artikel over Turkse klankwetten. Het schijnt, dat hij nog een uitgebreid materiaal voor een Turks etymologisch woordenboek verzameld heeft, maar tot verdere publicaties op dit gebied is hij niet meer gekomen. In later jaren verplaatste zich zijn belangstelling van het Turks naar het Fins, dat weliswaar evenmin tot de Indo-Europese taalfamilie behoort maar, in verband met mogelijke prehistorische contacten tussen Fins en Indo-Europees, voor de voorhistorie van de laatste talengroep verdere uitzichten beloofde.

Inmiddels was Pedersen in 1900 in Kopenhagen docent voor vergelijkende taalwetenschap en Slavische filologie geworden, welk docentschap in 1903 in een extra-ordinariaat werd omgezet, totdat hij in 1914, bij het aftreden van Vilhelm Thomsen, deze opvolgde als ordinarius voor de vergelijkende taalwetenschap. Dit is hij gebleven tot zijn emeritaat in 1937. Met het professoraat, dat hem voortaan aan Kopenhagen zou binden, brak de tijd aan voor plannen van langer adem. In het werk uit deze rijpere jaren laten zich met enig recht drie periodes onderscheiden: die tot aan het begin van de eerste wereldoorlog, het eerste decennium ongeveer na deze oorlog, en de tijd van omstreeks 1930 tot het einde van zijn leven.

Het zal wel geen toeval zijn, dat juist in het jaar van zijn benoeming, terwijl hij de resultaten van zijn taalhistorische studie van het Armeens nog samenvatte, het plan rijpte tot wat zijn *opus magnum* zou worden: een moderne vergelijkende grammatica van de Keltische talen. Het werd echter 1909, voordat het eerste deel, dat de klankleer omvatte, kon verschijnen. Mocht de hiervoor vereiste ordening van het woordenmateriaal der verschillende Keltische

talen reeds veel arbeid gevergd hebben, omdat Pedersen hier van grote zelfstandigheid ten aanzien van zijn voorgangers blijk geeft, en veel nieuwe etymologieën het fundament voor zijn interpretatie van de klankevolutie moesten leveren, het tweede deel, dat in 1913 het licht zag, was een nog indrukwekkender bewijs van taaie werkkraft. Wanneer men bedenkt, hoe in het Oud-Iers, deze bizarste van de Indo-Europese talen, de verbale vormen telkens door compositie en daarmee gepaard gaande accentwijzigingen tot onherkenbaar toe van uiterlijk aspect plegen te veranderen, dan beseft men, welk een arbeid er nodig moet zijn geweest, alleen al om al deze vormen te analyseren en in een afzonderlijk „Verbalverzeichnis” onder te brengen. Men moest een zwoeger zijn, om zo'n arbeid aan dit dorre materiaal, dat immers grotendeels uit losse glossen op een drietal Latijnse teksten bestaat, te voltooien. Pedersen heeft het gedaan, en hiermee een werk van blijvende waarde verricht.

In de tweede periode, na 1918, ontstonden een aantal kleinere studies op indogermanistisch gebied, die tot het mooiste gerekend mogen worden, dat over deze materie geschreven is. Pedersen's toch al niet warme sympathie voor Duitsland was door de oorlog zover gedaald, dat hij een andere taal koos voor zijn wetenschappelijke publicaties. Naast het meer beschouwelijke karakter van enige van deze kleinere studies zijn het wellicht de vormeisen van het Frans geweest, die gemaakt hebben, dat „La cinquième déclinaison latine” en „Les formes sigmatiques du verbe latin” door gave vormgeving en rijkdom van gedachten tot de klassieke werken van de indogermanistiek gerekend mogen worden. Met gerijpt meesterschap schouwt Pedersen hier diep in de historische problematiek van de Indo-Europese flexie: want ondanks het uitgangspunt, dat hier bij uitzondering in een veel bestudeerde taal als het Latijn lag, zijn deze studies zuiver indogermanistisch van aard. In deze periode valt ook nog een kleine studie, die door zijn thematiek al typerend is voor de latere Pedersen, en tevens preludeert op het werk van de laatste periode. Het gebied van het Indo-Europees was namelijk in de voorafgegane jaren door twee opzienbarende ontdekkingen plotseling uitgebreid. In 1908 hadden twee Duitse ge-

leerden aangetoond, dat in handschriftresten, welke men in Oost-Turkestan gevonden had, een tot nog toe onbekende en sinds lang uitgestorven taal, het zogen. Tochaars bewaard was, en zeven jaar later, in 1915, was een tweede verrassing gevolgd, toen de Čechische Assyrioloog Bedřich Hrozný erin slaagde het Indo-Europees karakter van het Hittitisch te bewijzen. Op Pedersen, die van begin af aan van een uitgesproken voorkeur voor de weinig geëxploreerde provincies van het I.E. taalgebied blijk had gegeven, moet deze *terra incognita* een fascinerende werking hebben gehad. In „Le groupement des dialectes indo-européens” van 1925 tracht hij nu, op grond van een studie van het beperkte toen toegankelijke materiaal aan te tonen, dat deze twee talen uit Azië, ondanks de grote geografische afstand, die ze in historische tijd van het Latijn en Keltisch scheidde, toch met deze talen eens in een nauw verband moeten hebben gestaan.

Na 1933 richt zich Pedersen's energie geheel naar het nieuwe studieterrein, dat zojuist ontsloten was. Allengs werden meer teksten toegankelijk, en met dezelfde werkkraft, waarmee hij eens het Keltisch doorploegd had, werkte hij zich nu in het nieuwe materiaal in, om het in zijn taalhistorische samenhang te kunnen plaatsen. Met het emeritaat, de 70-jarige in 1937 verleend, vangt ook de reeks van zijn laatste belangrijke publicaties aan. Een jaar later verschijnt zijn boek over het Hittitisch, waarin hij definitief afrekenet met de theorie, die deze taal niet als een tak van het Indo-Europees wilde zien, maar het in een meer verwijderd verband daarnaast stelde. Drie jaar later volgde een even omvangrijke studie over het Tochaars van historisch-comparatief standpunt, door een der bevoegdste recensenten genoemd „le premier ouvrage considérable de linguistique indo-européenne relatif au tocharien”. En dan, als hij tegen de 78 loopt, grijpt hij nog eenmaal terug naar een fascinerend studieveld uit de vroege jaren van zijn vorming. In de laatste jaren van de vorige eeuw hadden namelijk Oostenrijkse opgravingen in Klein-Azië een reeks inscripties in het Lycisch aan het licht gebracht, aan de ontcijfering waarvan vooral Noorse en Deense geleerden in die jaren hun krachten gegeven hadden. In

1898 had Pedersen van de toenmalige stand van het onderzoek een samenvatting gegeven. Nu, nadat het beeld, dat men eens zich van het Indo-Europees, op grond vooral van Oud-Grieks en Sanskrit, had menen te mogen vormen, in menig opzicht door het Hittitisch zo revolutionair gewijzigd was, keert hij nog eenmaal naar dit gebied terug. Het meest opzienbarende van zijn resultaten was, dat hij een consonantisch foneem, dat bijna 70 jaren tevoren door twee onderzoekers op zuiver theoretische gronden als werkhypothese aan de gereconstrueerde oertaal was toegeschreven, en dat sindsdien in het Hittitisch inderdaad nog aanwezig was gebleken, nu ook in het Lycisch weet aan te tonen. Dit is overigens slechts één van de vele overeenkomsten, die hij tussen en Lycisch en Hittitisch aanwijst, op grond waarvan hij tot de algemene conceptie komt, dat het Hittitisch (met zijn verwante talen) tezamen met het Phrygisch en Lycisch één afzonderlijke taaltak van het Indo-Europees heeft gevormd. Ook hier weer wordt het detailonderzoek overheerst door een problematiek, die de achtergrond van het meeste latere werk vormt: de verwantschapsrelaties tussen de verschillende takken van het Indo-Europees.

Ruim een halve eeuw is Holger Pedersen een der meest gezaghebbende autoriteiten geweest in de indogermanistiek. Onwillekeurig gaan daarbij de gedachten naar die ander, wiens evenknie (en soms tegenpool) hij geweest is: Antoine Meillet. Een summiere vergelijking van beiden kan wellicht het best verduidelijken, wat Pedersen wèl, en wat hij niet geweest is — waarmee ik als poging tot algemene karakteristiek moge besluiten.

Meillet is de vertegenwoordiger van de „klassieke” indogermanistiek geweest: hij schreef zijn magistrale „Introduction”, die het gehele studieveld omvat, en standaardwerken op het gebied van Oud-Perzisch, Grieks, Latijn, Slavisch en Germaans. Pedersen's werk houdt zich (in het algemeen gesproken) slechts incidenteel met deze gebieden bezig, maar richt zich overwegend op de uit hoeken, waar pionierswerk te verrichten was: Keltisch, Hittitisch, Tochaars en Lycisch. Gemeen hadden zij hun belangstelling voor

het Armeens, waaraan Meillet een samenvattend werk wijdde, terwijl Pedersen hierover fundamentele detailstudies schreef.

Waar Meillet, meer organisator, in zijn boeken de orthodoxe leer brilant vertolkt, vertoont Pedersen eerder een heterodox karakter. Typerend is zijn worstelen met de Ablaut-theorie, waarvan hij de ontoereikendheid al vroeg beseft heeft, totdat hij in zijn *Keltische Grammatik* van 1909, in een tijd, toen vrijwel een ieder bij de Schwa-theorie van de Duitse school zwoer, zijn originele uitwerking van de laryngaal-theorie (in de geest van zijn leermeester Hermann Møller) ontwikkelde, waarvan de principiële juistheid pas decennia later overtuigend zou blijken. En nog kort voor zijn dood, als 84-jarige nam hij het woord om erop te wijzen, dat in het algemeen aanvaarde systeem van I.E. occlusieven een theoretische moeilijkheid schuilt, welke naar zijn mening tot de conclusie noopt, dat het door een prehistorische klankverschuiving uit een ouder systeem ontstaan is. Het denken van zijn zelfstandige geest schijnt meermalen daar zijn uitgangspunt te nemen, waar dat van anderen in een formule een rustpunt meende gevonden te hebben.

Aan de andere kant, waar Meillet de taalfeiten in hun sociaal-historisch, en zelfs ethnologisch, verband zocht te plaatsen, en ook de problemen van de literaire taal vaak in zijn onderzoek betrok, vindt men vrijwel niets van dit alles bij Pedersen — om geheel te zwijgen van die reeks van algemene studies waarin Meillet de ervaring van een taalhistoricus aan algemeen taaltheoretisch inzicht dienstbaar heeft trachten te maken. Deze begrenzing lag blijkbaar in Pedersen's persoonlijkheid besloten, was ten dele wellicht ook de noodzakelijke schaduwzijde van een fenomenale talenkennis. Men mag hier terloops aan toevoegen, dat deze talenkennis hem overigens, als een der zeer weinigen, veroorloofde een gezaghebbend oordeel uit te spreken over zulke *letzte Fragen* als de uiteindelijke verdere samenhang tussen Indo-Europees en Semitisch enerzijds, Oeralisch anderzijds, welke hij als *nostratische* talen meende te mogen samenvatten.

Pedersen's praktische taalbeheersing moet bijzonder geweest zijn — bij een linguïst geen vanzelfsprekend feit. Zij beperkt zich niet

alleen tot de talen, waaraan zijn naam verbonden is, zoals het Armeens en Albanees, die hij mondeling en schriftelijk beheerste, maar strekte zich ook uit tot talen waarover hij maar weinig gepubliceerd heeft. Zo moet hij zeer goed Pools gesproken hebben. Het Nederlands zal hij in deze zin waarschijnlijk niet beheerst hebben, en men vindt het in zijn oeuvre uiterst zelden vermeld. Maar men vertelt, dat eens een Nederlands jong linguïst, die later op geheel ander terrein bekendheid zou verwerven, aan Pedersen zijn in het Duits geschreven proefschrift voorlegde, en dat deze in het Duits een neerlandisme meende te ontdekken. Toen de Nederlander ontkende, dat zo'n wending in zijn taal mogelijk was, nam Pedersen de Camera Obscura uit zijn boekenkast, sloeg deze open en toonde hem daar het bewuste gebruik.

De vergelijkende Indo-Europese taalwetenschap ondervindt in deze dagen de weerslag van de sterke nieuwe beweging, die er op taaltheoretisch en methodologisch terrein heerst. Vernieuwde bezinning op haar grondslagen en heroriëntatie zullen vereist zijn. Toch, ondanks de verschuivingen, die zich hier wellicht zullen gaan voltrekken, mag men verwachten, dat nog lang geluisterd zal worden naar het woord van de uitzonderlijke persoonlijkheid, die Holger Pedersen geweest is.

F. B. J. KUIPER